

भविष्यातील विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणातील ज्ञान आणि सराव यांच्यातील अंतर कमी करणे.

डॉ. शीतल योगेशचंद्र देवळालकर,
सहाय्यक प्राध्यापक,
अध्यापक महाविद्यालय, वडगाव मावळ

गोषवारा - ज्ञान आणि सराव यांच्यातील अंतर हे शिक्षण आणि रोजगाराच्या क्षेत्रात एक महत्त्वपूर्ण आव्हान आहे. बऱ्याच व्यक्तींकडे सैद्धांतिक ज्ञान असते, परंतु त्यांच्याकडे रोजगाराच्या क्षेत्रात म्हणजेच व्यावहारिक कार्य वातावरणात ते प्रभावीपणे करण्याची क्षमता नसते. अशावेळी ज्ञान आणि सराव यात योग्य समन्वय साधल्यास अपेक्षित धैर्ये संपादन करता येतात. यासाठीच या लेखात ज्ञान आणि सराव यात असणारे अंतर, हे अंतर कमी केल्यास काय होईल, हे अंतर निर्माण होण्याची कारणे कोणती, ज्ञान आणि सराव यातील अंतराने कारकिर्दीवर होणारे परिणाम, यावरील उपाययोजना यावर चर्चा करण्यात आली आहे.

Global Online Electronic International Interdisciplinary Research Journal's licensed Based on a work at <http://www.goeiirj.com>

महत्त्वपूर्ण संज्ञा : ज्ञान, सराव, अंतर

प्रस्तावना :

आजकाल शिक्षित असणे हे फारसे विशेष राहिले नाहीये. पदव्यांचे गट्टेच्या गट्टे अनेकांकडे असतात. मग नोकरी किंवा व्यवसायात जम बसवणे मात्र या व्यक्तींना कठीण का होऊन बसते यावर विचार झाला पाहिजे. याचे कारण मिळवलेल्या पदव्यांमधील ज्ञानाचा ज्ञान संपादन करताना प्रत्यक्ष सराव करण्यातील अभाव आहे असे वाटते.

उद्दिष्टे :

१. ज्ञान आणि सराव यात असणारे अंतर म्हणजे काय हे समजावून घेणे.
२. ज्ञान आणि सराव ह्यातील अंतर कमी केल्यास काय परिणाम होतील यावर विचार करणे.
३. ज्ञान आणि सराव ह्यातील अंतर निर्माण होण्याची कारणे कोणती ते शोधणे.
४. ज्ञान आणि सराव यातील अंतराने कारकिर्दीवर होणारे परिणाम अभ्यासणे.
५. ज्ञान आणि सरावात अंतर कमी करण्यासाठीच्या उपाययोजना सुचविणे.

➤ ज्ञान - सराव अंतर काय आहे ?

ज्ञान आणि सराव मधील अंतर व्यक्तीला काय माहित आहे आणि वास्तविक-जगातील कामाच्या परिस्थितीत ते प्रत्यक्षात काय करू शकतात यातील फरक दर्शवते. हे अंतर विविध कारणांमुळे उद्भवू शकते, ज्यात व्यावहारिक प्रशिक्षणाचा अभाव, सरावापेक्षा सिद्धांतावर लक्ष केंद्रित करणाऱ्या पारंपारिक

शैक्षणिक पद्धतींचा वापर आणि शैक्षणिक अभ्यासक्रम आणि नोकरीच्या बाजारपेठेतील मागणी यांच्यातील विसंगती हे होय.

➤ अंतर कमी करण्याचे महत्त्व

कामाच्या ठिकाणी उत्पादकता आणि कार्यक्षमता वाढवण्यासाठी ज्ञान-अभ्यासातील अंतर भरून काढणे महत्त्वाचे आहे. ज्या व्यक्ती त्यांच्या शिकलेल्या ज्ञानाचा प्रभावीपणे सराव करू शकतात ते संस्थात्मक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी आणि कामगिरीच्या एकूण सुधारणांमध्ये महत्त्वपूर्ण योगदान देतात.

➤ ज्ञान-सराव अंतराची कारणे

अ. व्यावहारिक प्रशिक्षणाचा अभाव : ज्ञान-अभ्यासातील अंतराचे एक प्राथमिक कारण म्हणजे शैक्षणिक कार्यक्रमांमध्ये व्यावहारिक प्रशिक्षणाचा अभाव. अनेक शैक्षणिक कार्यक्रम सैद्धांतिक निर्देशांवर मोठ्या प्रमाणावर अवलंबून असतात, हँड-ऑन सराव आणि वास्तविक जगाच्या अनुभवासाठी मर्यादित संधी असतात.

ब. अभ्यासक्रम आणि बाजाराच्या गरजा यांच्यातील चुकीचे एकीकरण : बऱ्याचदा, शैक्षणिक अभ्यासक्रम नोकरीच्या बाजारपेठेतील वाढत्या मागण्यांशी जुळत नाही. याचा अर्थ असा की पदवीधारकांकडे कौशल्ये आणि ज्ञान असू शकते जे नियोक्त्यांच्या आवश्यकतांशी थेट जुळत नाहीत, ज्यामुळे शैक्षणिक शिक्षण आणि व्यावसायिक गरजा यांच्यातील संबंध तुटतो.

क. पारंपारिक अध्यापन पद्धती : पाठांतर आणि स्मरणशक्तीवर भर देणाऱ्या पारंपारिक अध्यापन पद्धती एखाद्या व्यक्तीच्या त्यांच्या ज्ञानाचा व्यावहारिक परिस्थितीत वापर करण्याच्या क्षमतेस अडथळा आणू शकतात. या पद्धती प्रभावी कामगिरीसाठी आवश्यक गंभीर विचार आणि समस्या सोडवण्याची कौशल्ये पुरेशा प्रमाणात विकसित करू शकत नाहीत.

➤ नोकरी किंवा व्यवसायातील कारकिर्दीवर ज्ञान-सराव अंतराचा प्रभाव :

1. विलंबित नोकरी किंवा व्यवसायातील प्रगती: ज्या व्यक्तींना त्यांच्या सैद्धांतिक ज्ञानाचा सराव करण्यासाठी संघर्ष करावा लागतो त्यांना त्यांच्या नोकरी किंवा व्यवसायातील मार्गावर प्रगती करताना आव्हानांना सामोरे जावे लागू शकते, कारण व्यावसायिक यश अनेकदा कार्ये कार्यक्षमतेने पार पाडण्याच्या क्षमतेवर अवलंबून असते.
2. संस्थात्मक कार्यक्षमतेवर परिणाम: ज्ञान-सरावातील अंतर संस्थांच्या कामगिरीवरही परिणाम करते. जेव्हा कर्मचाऱ्यांकडे ते करण्याची क्षमता नसताना केवळ सैद्धांतिक ज्ञान असते, तेव्हा एकूणच संस्थात्मक कार्यप्रदर्शन आणि उत्पादकता अडथळा येऊ शकते.

- अंतर कमी करण्याची यशस्वी उदाहरणे
- जर्मनीची दुहेरी शिक्षण प्रणाली: कामाच्या वातावरणात सैद्धांतिक शिक्षण आणि व्यावहारिक प्रशिक्षण एकत्रित करणाऱ्या व्यावसायिक प्रशिक्षण कार्यक्रमांद्वारे ज्ञान-अभ्यासातील अंतर भरून काढण्यात जर्मनी हे एक प्रमुख उदाहरण आहे.
 - अध्ययनासाठी पुढाकार: "Learning by doing" सारखे उपक्रम विद्यापीठे आणि कंपन्यांमधील भागीदारींना प्रोत्साहन देतात, विद्यार्थ्यांना व्यावहारिक प्रशिक्षणासाठी संधी देतात आणि आवश्यक कौशल्ये आत्मसात करतात.
 - विद्यार्थ्यांसाठी उन्हाळी आंतरवासिता : उन्हाळी आंतरवासिता सुरू केल्याने विद्यार्थ्यांना त्यांनी शिकलेल्या ज्ञानाचा आणि सिद्धांतांचा सराव करण्यास अनुमती देते, त्यांना कंपन्या कशा चालवतात याचा प्रत्यक्ष अनुभव प्रदान करतात. हे त्यांना संघांमधील दैनंदिन संवाद समजून घेण्यात आणि नवीन कौशल्ये विकसित करण्यात मदत करते. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, हे अध्ययनकर्त्यांना त्यांच्या स्वतःच्या क्षमता, कौशल्ये आणि क्षमतांचा व्यावहारिक अनुभवाद्वारे शोध घेण्यास सक्षम करते, ज्यामुळे ते वैयक्तिक आणि व्यावसायिक वाढीसाठी एक मौल्यवान संधी बनते.

निष्कर्ष :

व्यक्तींच्या व्यावसायिक कारकिर्दीत यश मिळवण्यासाठी आणि संस्थांसाठी इष्टतम कामगिरी साध्य करण्यासाठी ज्ञान आणि सराव यांच्यातील अंतर कमी करणे आवश्यक आहे. प्रकल्प-आधारित शिक्षणाला चालना देऊन, शैक्षणिक संस्था आणि उद्योग यांच्यातील भागीदारी वाढवून आणि अनुभवात्मक शिक्षण स्वीकारून, ही तफावत लक्षणीयरीत्या कमी केली जाऊ शकते. ज्ञान-अभ्यास विभाजनाला संबोधित करणे हे व्यक्तींना त्यांच्या निवडलेल्या क्षेत्रात भरभराट होण्यासाठी आणि त्यांनी सेवा देत असलेल्या संस्थांच्या एकूण यशात योगदान देण्यासाठी एक महत्त्वपूर्ण पाऊल आहे.

संदर्भ :

1. <https://www.linkedin.com/pulse/bridging-gap-between-knowledge-practice-2025-students-udjatagency-wbysf>
2. [file:///C:/Users/win/Downloads/1.Dr.%20Sheetal-May-June21%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/win/Downloads/1.Dr.%20Sheetal-May-June21%20(1).pdf)